

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-52>

УДК 37.06

Бобко Л.О., Терук В.Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Анотація. У статті досліджується роль комунікативної компетентності у формуванні професійних якостей студентської молоді, визначаються важливі проблеми спілкування майбутніх істориків та окреслюється пошук шляхів їх подолання. З'ясовується зміст таких понять як «спілкування», «комунікація» та «комунікативна компетенція». Доведено, що комунікативна компетенція є інтегральною якістю особистості майбутнього історика, оскільки синтезує в собі загальну культуру спілкування та специфічні прояви у фаховій діяльності. Зазначаються серйозні недоліки мовленнєвої поведінки студентів – майбутніх істориків та пропонується їх якісне розв'язання за умови орієнтації діяльності на глибинні знання з української літературної мови, риторики, комунікативної лінгвістики, оскільки тоді знання спеціаліста з вищою освітою будуть системними, а через системність можна прогнозувати відповідний розвиток діяльності майбутнього фахівця.

Ключові слова: професійне спілкування, комунікація, комунікативна компетенція, студенти-історики, діалогічне красномовство, аргументація.

Bobko Larysa, Teruk Victoria

Lviv Ivan Franko National University

PROBLEMS OF COMMUNICATION OF STUDENTS OF HISTORICAL

Summary. The article investigates the role of communicative competence in the formation of professional qualities of student youth, it identifies important problems of communication of students-future historians and outlines the search for ways to overcome them. The meaning of such concepts as «communication», «communication» and «communicative competence» is clarified. It is proved that communicative competence is an integral quality of the future historian's personality, because it synthesizes the general culture of communication and specific manifestations in professional activity, it requires a clear orientation in the professional situation and choosing the most effective means of communication. The leading activity of a history specialist is conducting scientific discussions, advising political and public figures and speaking in the media. Therefore, he must have literary speech, know language etiquette, rules of use of verbal and nonverbal means of communication, the peculiarities of their use in different situations, to be a speaker who has the techniques of correct, logical, convincing speech, which will further affect his prestige and competitiveness. It is noted that the serious shortcomings of the speech behaviour of most students – future historians are the inability to read, recite and pronounce a coherent text in public, to be engaged in conversation spontaneously and support it. Many future specialists neglect the Ukrainian literary language, preferring the mixed Russian-Ukrainian dialect. They easily switch to Russian in communication, feel insecure in class and seek for the right word in a particular communicative situation for a long time. The psychological aspect of communication plays a significant role. There are cases when young people, having meaningful information, are afraid to express it publicly, feel fear, indecision, when it is necessary to supplement, correct and make adjustments. Qualitative solution of these problems is possible under the condition of orientation of student's activity on the deep knowledge of the Ukrainian literary language, rhetoric, communicative linguistics, as then the knowledge of a specialist with higher education will be systemic, and through the system it is possible to predict corresponding development of the activity of the future specialist.

Keywords: professional communication, communication, communicative competence, students-historians, dialogic eloquence, argumentation.

Постановка проблеми. Сьогодні, коли в країні активно відбуваються реформаційні процеси, виникає потреба у підготовці таких високоосвічених, кваліфікованих та культурних спеціалістів, які вільно володіють навичками професійного спілкування, високою комунікативною та фаховою мобільністю.

Конкурентоспроможність випускника вищого навчального закладу ви-значається професійним вмінням налагоджувати контакти, здійснювати спілкування, працювати над собою і залежить від його рівня володіння нормами усної та писемної мови, застосування різноманітних прийомів комунікативного впливу [1]. Новітні освітні стандарти передбачають формування у здобувачів освіти, зокрема студентів історичного факультету,

таких ключових та професійних компетенцій, що сприяють швидкому засвоєнню спеціальних знань, допомагають орієнтуватися у специфіці обраного фаху та мати подальший успіх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки комунікативно компетентної особистості є предметом багатьох теоретико-методологічних досліджень та знайшла своє відображення у наукових працях Л. Барановської, С. Гусарева, А. Загнітко, О. Семенов, А. Фатеева та інших.

У наукових дослідженнях Н. Бабич, О. Горської, Н. Жигилій, Л. Зінченко підкреслюється специфіка мовленнєвих умінь як вияв професіоналізму, визначається структура та зміст комунікативності, пропонується методика керування процесом формування мовленнєвих умінь у системі навчання студентів.

Питанням формування професійно-комунікативної компетентності присвячені роботи Н. Бібік, Л. Бобко, Ю. Варданяна, О. Винославської, Р. В'язової, О. Земкої, І. Зимньої, А. Маркової, М. Пентилюк, Н. Кузьміної, Т. Симоненко, І. Родигіної та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на чималу кількість наукових праць із зазначеної тематики, проблема формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх істориків ще не стала предметом окремого наукового дослідження, що й зумовило вибір теми нашої статті.

Метою статті є визначення ролі комунікативної компетенції у формуванні професійних якостей студентської молоді, визначення важливих проблем спілкування студентів – майбутніх істориків та пошук шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння комунікативної сутності професійної складової діяльності історика необхідно з'ясувати зміст та значення таких понять як «спілкування», «комунікація» та «комунікативна компетенція».

Спілкування – це процес встановлення і розвитку контактів між людьми, який породжується потребами спільної діяльності і містить обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини [2, с. 7].

За допомогою спілкування у студентів формується певний соціальний досвід та морально-етичні норми поведінки, а під час міжособистісного та міжгрупового спілкування передається сукупність соціальних та соціально-психологічних якостей однієї молодої людини до іншої.

Аналіз наукових джерел з проблем комунікацій у професійній діяльності засвідчив, що серед науковців немає однозначності у тлумаченні таких понять як «комунікація» та «спілкування».

Так, професор Ф. Бацевич наголошує на можливому отождженні цих значень, оскільки комунікація здійснюється в умовах спілкування засобами мови [3, с. 165]. Натомість Т. Науменко, зазначає, що поняття «комунікація» і «спілкування» взаємодоповнюють одне одного: у процесі спілкування відбувається збагачення змісту інформації, а у процесі комунікації відбувається зворотне: з причин однобічності передачі інформації частина її змісту втрачається. На рівнях міжособистісної та міжгрупової взаємодії можуть здійснюватися комунікативні акти, які характеризуються і як спілкування, і як комунікація [4, с. 5]. Л. Петровська підкреслює, що ширшим є спілкування. У структурі спілкування виділяють комунікативний компонент, або власне комунікацію, яка полягає в обміні інформацією між суб'єктами; а також інтерактивний компонент, тобто організацію взаємодії, обмін діями, а не тільки знаннями й ідеями; перцептивний компонент, тобто процес сприйняття й пізнання одне одного партнерами зі спілкування, встановлення взаєморозуміння [5, с. 93].

Фахову компетентність спеціаліста становить обізнаність у професійній галузі, сформованість інтелектуальних операцій і мовно-мовленнєва діяльність, яка є основою комунікативної компетентності. Відповідно до вимог професіограми, основним завданням історика є вивчення минулого людства у всьому його різноманітті, вико-

ристовуючи знання про всілякі історичні факти і процеси; відтворення картини життя держави, народів і окремих людей у різні часи; встановлення закономірностей розвитку суспільства та виявлення причинно-наслідкових зв'язки між подіями тощо. Саме тому майбутній історик повинен бути хорошим оповідачем, вміти користуватись фаховою термінологією, володіти розвиненим понятійним мисленням; керувати основами логіки та аналізу. Діяльність історика може бути тісно пов'язана з інтенсивною міжособистісною взаємодією людей, які вступають між собою в різноманітні ділові стосунки. Дуже часто ефективність спільної діяльності повністю залежать від того, наскільки успішним виявився процес комунікації, що її супроводжував. Тому комунікативна функція діяльності тісно вплетена в реалізацію всіх інших функцій, вона виступає засобом їх реалізації, а оволодіння нею є суттєвим фактором ефективності професійної діяльності.

Ефективність як ділового, так й особистісного спілкування визначається комунікативною компетентністю всіх учасників спілкування. Кожна професія висуває специфічні вимоги до комунікативної компетентності фахівця та особливостей її застосування в різних професійних ситуаціях.

Професія історик передбачає «суб'єкт – суб'єкту взаємодію в системі "людина – людина", тому її діяльність не можна розглядати ізольовано від основ комунікації. Обов'язковою вимогою до професій цього типу є прагнення до спілкування, уміння легко вступати в контакт з незнайомими, стійке гарне самопочуття при роботі з людьми, володіння мовою, мімікою, жестами, розвиненим мовленням, уміння слухати, здатність знаходити спільну мову з різними індивідами, уміння переконувати та знаходити компроміс.

Важливу роль у формуванні особистості майбутнього фахівця відіграють «комунікативні компетенції». Як зазначає О. Кравченко-Дронзда, комунікативна компетенція належить до базових компетентностей сучасної людини, в її основу закладено діяльнісний підхід, який розвиває самостійну творчу активність особистості [6, с. 207].

Комунікативна компетентність майбутнього історика є стержневою, оскільки вона належить до гуманітарного профілю, а відтак, спеціаліст цього напрямку повинен мати багатий словниковий запас, вміти правильно його використовувати, характеризуватися широтою та різнобічністю пізнавальних інтересів, високою ерудованістю.

Поділяємо наукову думку О. Прокопової щодо розуміння сутності комунікативної компетенції, що містить такі складові, як :

- уміння доцільно використовувати засоби рідної (української) мови в практиці живого спілкування;
- уміння наводити переконливі аргументи в процесі розмови;
- здатність орієнтуватися в ситуації спілкування, комунікативно виправдано добирати вербальні і невербальні засоби і способи для оформлення думок, почуттів у різних сферах спілкування;
- уміння встановлювати і підтримувати контакт із співрозмовником, змінювати стратегію, мовленнєву поведінку залежно від комунікативної ситуації;

– досвід особистої відповідальності за власну комунікативну поведінку, вимогливість до свого мовлення [7, с. 55].

Одночасно комунікативна компетенція є інтегральною якістю особистості майбутнього історика, оскільки синтезує в собі загальну культуру спілкування та специфічні прояви у професійній діяльності. Зазначена компетенція, як наголошує Т. Денищук, вимагає чіткого орієнтування в професійній ситуації й вибору саме тих засобів комунікації, що є найбільш ефективними. Провідною діяльністю фахівця з історії є ведення наукових дискусій, консультування політичних та громадських діячів, виступи в засобах масової інформації, тому він повинен володіти літературним мовленням, знати мовний етикет, норми використання вербальних і невербальних засобів комунікації, особливостей їх використання в різних ситуаціях, бути оратором, який володіє прийомами правильного, логічного, переконливого мовлення, що в подальшому впливатиме на престиж і конкурентоспроможність фахівця [8, с. 56].

Аналізуючи навчальну діяльність студентів історичного факультету, допомагаючи їм на шляху формування професійного становлення, слід зазначити, що їхнє мовлення і комунікативні вміння не завжди відповідають вимогам часу та тому рівню, з яким молодий спеціаліст повинен закінчувати вищий навчальний заклад. Ще багато студентів нехтують українською літературною мовою, віддаючи перевагу суржику, просторічній мові, легко переходять у спілкуванні на російську; на заняттях поводяться невпевнено, часто довго шукають потрібне в конкретній комунікативній ситуації слово, бояться вступити в полеміку з колегами, обмежуючись лише доповненнями, не наважуються звернутись до викладача із запитанням. Скалічена мова калічить душі молодих людей, зводить їх мислення до примітивів, адже мова – то наш дух, що стимулює свідомість формувати і керує нею.

Серйозними недоліками мовленнєвої поведінки більшості студентів є невміння публічно виразно читати, декламувати, виголошувати зв'язний текст, спонтанно включатися у розмову і підтримувати її. Багато майбутніх фахівців читають і говорять монотонно, беземоційно, у їхньому мовленні спостерігаються слова-паразити. Особливо турбує убогість словника студентів-випускників. Названі мовленнєві недоліки, як правило, виявляються на фоні невисокого загального розвитку особистості. Значну роль відіграє і психологічний аспект спілкування, відтак, часто трапляються випадки, коли студент, володіючи змістовою інформацією, боїться її публічно виголосити, відчуває страх, нерішучість, коли необхідно доповнити, виправити, внести корективи [7, с. 56].

Серед численних проблем спілкування під час проведення занять слід відмітити невміння молоді людини працювати в команді. Дуже часто студенти не можуть домовитися між собою, правильно організувати свою роботу. Як результат – лише кілька людей активно беруть усі обов'язки на себе, інші займають позицію пасивних спостерігачів. Поряд з цим, студенту-історіку часто бракує вміння правильно вести діалог, аргументовано відстоювати свою позицію; активно залучатись до ведення суперечки, дискусії. Зосеред-

ившись на наукових доведеннях, він забуває про аудиторію, невербальні засоби спілкування, а головне, про встановлення зв'язку зі своїм опонентом, з яким треба не просто дискутувати, а намагатися досягнути консенсусу, єдиної істини.

Важливою проблемою у комунікативному процесі студента історичного факультету є відсутність вміння правильно виголосити доповідь або промову, що часто перетворюється на невиразне читання тексту без особливого його розуміння. Здається, що доповідач працює лише для себе, тому група не зацікавлена слухати. Не забуваймо, що історик – це хорощий оповідач, тому він повинен вільно орієнтуватися у матеріалі, який виголошує, щоб привернути увагу своїх слухачів і тримати з ними контакт.

Про те, як добре студент опрацював матеріал, свідчать його висновки. Вміння коротко і чітко їх сформулювати теж можна назвати болочою проблемою. Трапляється, що висновки не відповідають меті і темі самої доповіді, вони не чіткі й уривчасті, або ж занадто громіздкі. У цьому випадку історикам важливо пам'ятати, що висновки є заключними у доповіді, тож принагідно можна висловити свою думку, зазначити важливість проблеми, її цінність, значення, крім того, висновки – це нагода покращити загальне уявлення про виступ.

Зазначені проблеми вимагають щоденної копійної праці як з боку студентів, так і викладачів. Формуванню культури спілкування майбутнього спеціаліста, вільного володіння ним арсеналом сучасної української літературної мови допоможуть інтегровані курси занять з предметів «Українська мова професійного спрямування», «Комунікативна лінгвістика», «Культура мовлення», «Мистецтво публічного виступу» тощо. А співпраця викладача-мовника з колегами профільюючих дисциплін допоможе наповнити курси лекцій, методичні посібники фаховою термінологією, ілюструвати їх текстами зі спеціалізації, професійною лексикою. Формуючи у майбутнього історика комунікативну компетенцію, педагогам важливо виробити у них практичні навички впливових мовленнєвих умінь: виразно декламувати перед аудиторією; на основі сприйнятої інформації будувати низку сократичних питань; вільно розмірковувати на запропоновану тему; долучатись до обговорення проблем, дотримуючись логіки викладу; вчитись ставити запитання, правильно робити висновки тощо. Сприятимуть цьому спеціально розроблені навчальні вправи, завдання творчого характеру, різноманітні тренінги, соціально-рольові ігри колективної взаємодії, вікторини та інші різноманітні вербальні і невербальні засоби спілкування.

Висновки. Отже, якісне вирішення порушених проблем можливе за умови орієнтації діяльності студента-історика на ґрунтовне засвоєння знань фахових предметів а також сучасної української літературної мови, риторики, прикладної лінгвістики, психології спілкування, оскільки тоді знання спеціаліста з вищою освітою будуть системними, а через системність можна прогнозувати відповідний розвиток діяльності майбутнього фахівця.

Перспективою подальших досліджень може стати аналіз проблем формування професійних компетенцій студентів-істориків в умовах дистанційного навчання.

Список літератури:

1. Бобко Л.О., Бурч Д.В., Стахів В.А., Труба Д.А. Розвиток навичок публічного мовлення у майбутніх керівників. *Молодий вчений*. 2019. № 12. С. 311–314. URL: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2019/12/66.pdf> (дата звернення: 18.11.2020).
2. Кайдалова Л.Г., Пляка Л.В. Психологія спілкування : навчальний посібник. Харків, 2011. 132 с.
3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. Київ : Академія, 2004. 344 с.
4. Науменко Т.В. Социология массовых коммуникаций в структуре социологического знания. *Социологические исследования*. 2003. Т. 10. С. 39–46.
5. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. Москва : МГУ, 2004. 239 с.
6. Кравченко-Дронзда О. Формування комунікативної компетенції студентів у процесі вивчення культурологічних дисциплін. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2014. Вип. 10. С. 205–208.
7. Прокопова О.П. Мовленнєво-комунікативна компетентність як одна із складових професійного становлення фахівця. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. Вип. 16 : Формування професійних компетентностей майбутніх учителів фізико-технологічного профілю в умовах євроінтеграції. С. 54–57.
8. Денищук Т.А. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців з політології та історії. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/7_2009/16.pdf.pdf (дата звернення: 18.11.2020).

References:

1. Bobko, L.O., Burych, D.V., Stahiv, V.A., & Truba, D.A. (2019). Rozvytok navychok publichnoho movlennia u maibutnikh kerivnykiv [Developing of public speaking skills of future chiefs]. *Molodyi uchenyi*, vol. 12, pp. 311–314. Available at: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2019/12/66.pdf> (accessed: 18.11.2020).
2. Kaidalova L.G., Plaka L.V. (2011). *Psykhohohiia spilkuvannia : navchalnyi posibnyk [Psychology of communication]: textbook*. Kharkiv, 132 p.
3. Batzevich, F.C. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky: pidruch. [The basics of communicative linguistics]: a textbook*. Kyiv: Akademiya, 344
4. Naumenko, T.V. (2003). *Sotsyolohiia massovykh kommunykatsyi v strukture sotsyolohycheskoho znaniia [Sociology of mass communications in the structure of sociological knowledge]*. *Sotsyolohicheskoe issledovaniia*, vol. 10, pp. 39–46.
5. Petrovskaya, L.A. (2004). *Kompetentnost v obschenii. Sotsyalno-psyholohicheskii treninh [Competency in communication. Socio-psychological training]*. Moskva: MGU, 239 p.
6. Kravchenko-Dronzda, O. (2014). *Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv u protsesi vyvchennia kulturolohichnykh dystsyplin [Formation of communicative competence of students in the process of studying culturalological disciplines]*. *Aktualni pytannia humanitarhukh nauk*, vyp. 10, pp. 205–208.
7. Prokopova, O.P. (2010). *Movlennievo-komunikatyvna kompetentnist yak odna iz skladovykh profesiinoho stanovlenniafakhivtsia [Speech and communication competence as one of the components of professional development of a specialist]*. *Formuvannia profesiinykh kompetentnostei maibutnikh uchyteliv fizyko-tehnolohichnoho profilu v umovakh yevrointehratsii: zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka*. Seriiia pedahohichna Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, vyp. 16, pp. 54–57.
8. Denyshchych, T.A. (2009). *Formuvannia profesiino-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z politolohii ta istorii [Formation of professional and communicative competence of future specialists in political science and history]*. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/7_2009/16.pdf.pdf